

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Филозофски факултет

Наставно-научном већу

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета од 4. новембра 2021. године изабрани смо у Комисију за оцену докторске дисертације под насловом *Срби и краљ Матија Корвин (Политика угарског краља према српским политичким чиниоцима)*, кандидата **Ненада Обрадовића**, дипломираног мастер историчара. Имамо част да Већу поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ненад Обрадовић је рођен 21. јула 1993. године у Сенти, од оца Предрага и мајке Каталин, рођене Карадин. Основну школу завршио је 2008. године у Мољу са највишим оценама. Гимназију општег смера завршио је у Сенти 2012. године. Након окончања средње школе уписао је основне студије историје на Филозофском факултету Универзитета у Београду, где је дипломирао 27. септембра 2016. године, на Катедри за историју српског народа у средњем веку са историјском географијом и старословенским језиком, одбранивши дипломски рад под насловом *Боравци деспота Стефана Лазаревића у Угарској*, и постигавши укупну просечну оцену 9.81. Мастер студије историје на истом Факултету и Катедри завршио је 26. септембра 2017. године, са просечном оценом 10.00, након одбране мастер рада под насловом *Поседи српских деспота у Угарској*.

Докторске студије историје на Филозофском факултету у Београду уписао је 2018. године. Сагласност на тему докторске дисертације под насловом *Срби и краљ Матија Корвин (Политика угарског краља према српским политичким чиниоцима)* и

одређивању проф. др Дејана Јечменице за ментора, дало је Веће научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, одлуком од 5. маја 2020. године.

Стипендиста је Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Од 2018. до 2020. године учествовао је у пројекту *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. број 177025). Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду од 26. децембра 2019. године изабран је у истраживачко звање *истраживач-приправник*.

Кандидат је билингвалан, поред српског и мађарског језика, активно говори и немачки, а пасивно енглески језик, док се активно служи латинским језиком.

Први пут у српској историографији огласио се још као студент мастер академских студија, прилогом познавању завичајне историје: *Споменик Петру Велимировићу, прилог проучавању историје села Мол, Attendite*, Гласник Историјског архива у Кикинди 12 (2016) 151–157. Након уписа докторских студија историје, истраживачку пажњу усмерава српско-мађарским односима у позном средњем веку, објављујући радове у референтним научним часописима: *Писмо деспота Ђурђа Вуковића Јовану Лекешу од Калоа, Смедерево, 1450. август 10*, Стари српски архив 17 (2018) 139–147; *Случај утаје деспотских прихода у Сатмару 1417. године*, Београдски историјски гласник 11 (2020) 99–107. Већи број истраживачких чланака које је предао за објављивање у тренутку писања овог извештаја налазе се у штампи: *Српски деспоти и њихови поседи у Бачкој; Писмо деспота Ђурђа Вуковића подсудији краљевског двора, Јовану Лекешу од Калоа. Смедерево, 1452. јануар 13; Повеља деспота Вука Гргуревића подбану Ладиславу од Гребена. Бела Стена, 1475. [1. јануар]; Нови подаци о успостављању вазалних односа између деспота Стефана и краља Жигмунда*. Током докторских студија учествовао је на неколико научних конференција у земљи и иностранству. Сарадник је *Српске енциклопедије*.

2. Предмет и циљ дисертације

Основни предмет истраживања ове дисертације су односи између Срба, са једне стране, и угарског краља Матије Корвина (1458–1490), са друге. Време владавине овог краља је доба у коме су Срби изгубили своје државе (Србију, Босну, Херцеговину), али

још увек сањају сан о обнови своје државности. Њихови прваци, на челу са деспотима из куће Бранковића, углавном живе у Угарској, тамо имају своје поседе, али су у сталном покрету и походима на српске територије под турском влашћу. Истовремено на овим просторима се води беспштедни рат између Турака, Срба и Угара уз стално превођење становништва и велике миграције на целом простору око река Саве и Дунава.

Основни циљ дисертације је осветљавање сложеног односа који је постојао између угарског краља Матије Корвина и водећих политичких личности српског народа, чије земље су у ово време губиле државну самосталност. Посебна пажња имала је за циљ расветљавање миграторних процеса српског живља, утврђивањем географских оквира сеоба, надаље, разјашњавањем питања укључивања у нови, од српског различит, државни систем и друштво, односно утврђивањем става староседелачког становништва према новопридошлима, са посебним освртом на укључивање српског властеоског слоја међу угарске феудалне врхове. И на крају, али не по значају, синтетизовањем расположивих изворних података и научних мишљења отворене су могућности за будућа истраживања.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Полазећи од података стечених истраживањем изворне грађе различитог порекла и релевантне литературе основна хипотеза је да се интереси угарског краља и српских политичких чинилаца нису подударали у смислу политичких планова. Ова општа хипотеза је потврђена у светлу изворне грађе. Српска елита је намеравала обновити Српску деспотовину и Краљевину Босну с ослоном на суседну хришћанску земљу. Изворни подаци које доносе исправе настале из дипломатских односа османске Порте и двора у Будиму из последње деценије владавине краља Матије Корвина речито су сведочанство. Сачувана преписка јасно и недвосмислено потврђује да су владарске амбиције деспота Вука Гргуревића испољене у његовој младости претрајале до краја његовог живота. Оваквом закључку додатно иде у прилог делатност деспота Ђорђа и Јована и деспотице Ангелине Бранковић. Са друге стране угарски краљ је, пре свега, био заинтересован за одану војну службу српских првака, која му је била неопходна у одбрани границе, али и као фактор у унутрашњим сукобима који је односио превагу на краљеву страну.

Према наредној хипотези угарски краљ је српске старешине имао намеру искористити у својим спољнополитичким стремљењима, у којима је деловање према османском чиниоцу имало важно, али не и кључно место. Разматрањем спољне политике угарског краља недвосмислено је утврђено да је он био свестан својих слабости на унутрашњем плану, као и чињенице да му држава није животну угрожена од источног освајача. Како су разгранати спољнополитички планови захтевали велике материјалне жртве и много обучених и прекаљених војника, планско насељавање српских ратника и кметова делује сврсисходним. Придошлице су с једне стране биле искусни војници, а с друге зависне од воље угарског краља. Српске старешине су се прихватале војног позива, негујући традиције српске државности и културе, с намером да васпоставе угаслу државну самосталност. Међутим, угарски краљ у својим акцијама на јужној граници није показао намеру, а није ни имао увек довољно могућности, да се посвети ослобађању суседних крајева од Османлија, нити да против њих води политику са далекосежним циљевима. Основни циљ му је остала одбрана јужних угарских граница и повремено јачање властитих позиција у погодно време.

Посматрајући природу односа између српских политичких чинилаца и угарског владара уочена је промена расположења српског народа уопште према Угрима и Угарској, а чему није доприносио искључиво угарски краљ неком спољнополитичком или каквом другом променом. Извори саопштавају велико неповерење и непријатељство које је владало међу српским водећим круговима према Угрима, Угарској и њиховом владару. Тако у Смедереву деспот Стефан Томашевић доведен угарском помоћу нема готово никакву подршку, босански владар тражи папску круну крњећи сизеренска права угарског краља, група босанске властеле након пада Босне тражи млетачку подршку са јасним антиугарским ставом, Османлије знају да је Јајце *природно* непријатељски настројено према панонској краљевини, а и то да би се Срби рађе потчинили Османлијама него Угарима. Међутим, покрети угарског краља у Босни изазивају симпатије поједине властеле, а у последњој деценији владавине краља Матије он је тражени спасилац од Османлија кога желе и траже дилем Босне и херцегове државе. Њима се приклања и војвода Милош Белмужевић. Међутим, угарски краљ је у томе заслужан само онолико колико су одушевљење донели његови повремени војни успеси против Османлија. Велики утицај на промену расположења је имало и закључење мира између Венеције и султана након дугогодишњег ратовања из кога је Сињорија изашла исцрпљена.

Док су српски деспоти за припаднике српског народа били владари, и настављачи државне традиције и баштинници верског и културног блага, за угарску страну они су представљали угледну бандеријалну господу и средње имућне племство. Житија последњих Бранковића, као и летописи и преостали записи српске деспоте посматрају као владаре и бележе време годинама њихове владавине. Интересовање које показују за њих учени припадници српског народа исказује подршку новој владарској идеологији коју су са собом носили Бранковићи. Ништа друго не сведочи ни најстарији слој епске традиције. Оваква прихваћеност у оквирима српског народа била је довољна деспотима Ђорђу и Јовану да се потписују као српски владари на повељама светогорским манастирима. Међутим, анализом преостале изворне грађе дипломатичке природе, аутор је уочио да се у интитулацијама деспота Вука и херцега из породице Косача не појављује девоција. Титуле које су носили Бранковићи и Косаче бележене на овај начин више су одговарале пограничној бандеријалној господи, што су они уистину и били.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација се састоји од укупно 339 страница текста. На почетку је 15 непaginираних страница, које садрже: насловне стране на српском и енглеском језику, податке о ментору и члановима комисије за оцену и одбрану докторске дисертације, изјаву захвалности, резиме на српском и енглеском језику и садржај. Садржина дисертације изложена је на pagинираним странама (1–319), иза чега следи биографија кандидата, и четири стране са изјавама о ауторству, истоветности штампане и електронске верзије, и о коришћењу докторског рада.

Садржина дисертације је изложена кроз укупно 32 поглавља неједнаког обима, од којих већина садржи један или више одељака означених посебним поднасловом. Овима се је постигнута нарочита прегледност рада, уз правилну употребу бројчаних ознака на почетку сваког поглавља и потпоглавља, и уз доследно поштовање хијерархије наслова и поднаслова.

Уводно поглавље (стр. 1–29) доноси опис предмета истраживања, уз адекватна терминолошка појашњења, опис методолошког приступа и циљеве истраживања. Затим је пажња усмерена на изворе, дипломатичке и наративне, као полазиште истраживања,

а потом на досадашње резултате историографије у проучавању различитих питања која су предмет истраживања дисертације. Другим поглављем, *Српско-угарски односи од 1402. до 1458. године* (стр. 30–48), аутор доноси кратку историју односа који су претходили влади краља Матије Корвина, као својеврсни увод у тему истраживања, без чега се не би на правилан начин разумели догађаји који следе. Кроз треће поглавље, *Угарска у доба краља Матије Корвина* (стр. 49–80), објашњавају се друштвене промене у Угарској, пореске реформе, војска, спољна политика према Западној Европи и према Османлијама. *Прилике у Османском царству* (стр. 81–87) наслов је четвртог поглавља, у коме се оцењују унутрашње прилике у држави пред чијом експанзијом нестају српске државе, једна за другом. Српски чинилац је управо између угарског, с једне стране, и османског, с друге, морао да нађе своје место у промењеним политичким околностима друге половине XV века. *Пад Српске деспотовине*, који представља значајну прекретницу и својеврсни нови почетак српско-угарских односа, који се развијају на другачијим основама, изложен је у петом поглављу (стр. 88–103). Почетак успостављања односа између српских политичких чинилаца и краља Матије Корвина донет је у шестом поглављу, *Деспот Вук Гргуревић и браћа Јакишић у угарској служби* (стр. 104–111). *Пад Босне* (стр. 112–129) под османску власт 1463. године изложен је у седмом поглављу. Овиме се отвара нови правац успостављања, с једне стране, односа краља Матије Корвина са српским политичким чиниоцима, а с друге стране, очекивани османски одговор на то. Стога је у осмом поглављу пажња усмерена на Угарски противнапад у Босни 1463 (стр. 130–136), а у следећем *Османски противнапад 1464. године* (стр. 137–141). Стварање „*Босанског краљевства*“, под османским патронатом изложено је у десетом поглављу (стр. 142–144). Држећи се хронолошког излагања, аутор је у једанаестом поглављу (стр. 145) изложио Побуну у Ердељу и учешће српских првака у њој. Као својеврсни одговор на турско „*Босанско краљевство*“, краљ Матија Корвин оснива посебно *Босанско краљевство* које поверава моћном магнату Николи Илчком (1471–1477), што је тема дванаестог поглавља (стр. 146–153). Угарски концепт одржања *Босанског краљевства* коначно је напуштен оснивањем Јајачке и Сребреничке бановине, што је тема тринаестог поглавља (стр. 154). Пропаст државе *херцега од Светог Саве*, пред надлазећом османском силом описан је у четрнаестом поглављу (стр. 155–167). Кроз низ краћих поглавља прате се политичке активности српских чинилаца: *Ратовање 1468–1471. године*, као петнаесто поглавље (стр. 168–173), у оквиру ког се посебна пажња посвећује османској изградњи шабачког утврђења, затим *Развој поседа Вука и браће Јакишића у Угарској*, као шеснаесто поглавље (стр.

174–178), потом *Борбе око Хомоне и Нађмихаја*, као седамнаесто поглавље (стр. 179–180), а иза тога *Борбе у Чешкој 1474. године*, у осамнаестом поглављу (стр. 181), после тога долази опис борби и угарско освајање Шапца, као деветнаесто поглавље (стр. 182–196). Последица овог догађаја била је оснивање Шабачке бановине, чему је посвећено двадесето поглавље (стр. 197). Наставак угарско-турских борби у којима учествују српски политички чиниоци изложен је у двадесет и првом поглављу, *Битка код Пожежене и борбе око Смедерева* (стр. 198–204). Борбе краља Матије на западу, против цара Фридриха III, у којима учествују српски прваци, описане су у двадесет и другом поглављу (стр. 205–207). Обновљање борби с Османлијама тема је двадесет и трећег поглавља (стр. 208–232), у коме се излажу Битка на Хлебном пољу, Угарски напади у Босни и Србији (1480–1481), Милош Белимужевић и његов прелазак у Угарску, Битка код Бечеја 1482. године, и Битка на Уни 1483. године. Нови рат против цара Фридриха III тема је двадесет и четвртог поглавља (стр. 233–237). *Смрт деспота Вука Гргуревића и његово наслеђе* описани су у двадесет и петом поглављу (стр. 238–239). *Долазак синова деспота Стефана Бранковића у Угарску* обрађен је у двадесет и шестом поглављу (стр. 240–243). Глоговском рату 1488. године посвећено је двадесет и седмо поглавље (стр. 244–246), што је и последње поглавље посвећено догађајној историји у којој се могу пратити односи српских политичких чинилаца и угарског краља Матије Корвина. Двадесет и осмо поглавље (стр. 247–263) посвећено је *Дипломатским задацима српских првака*, и у оквиру њега било је речи о посланству Стефана Јакшића у Венецију и Рим, о деспоту Вук Гргуревићу као посреднику у преговорима, дипломатској активности Дмитра Јакшића, и на крају, уходама и шпијунирању. Ово поглавље представља значајан допринос познавању историје српских дипломата. Последице великих војно-политичких промена које су довеле до гашења српских држава, узроковале су миграторна кретања српског становништва према северу. Овом важном питању посвећено је двадесет девето поглавље (стр. 264–292). У оквиру њега најпре је посматран положај српског народа под Османлијама, на подручју некадашњих старих српских земаља, кроз статус *војнука*, *мартолоца*, осталих војних служби и *влада*. Затим је разматран положај Срба под Угрима на северу, пресељавања, територије настањивања и како су они у новој домовини виђени у очима других. У тридесетом поглављу (стр. 293–297) аутор доноси закључна разматрања у којима сублимира резултате истраживања изложених на пређашњим странама и доноси коначну оцену о месту и значају српског политичког чиниоца у угарској политици у време краља Матије Корвина.

Посебним поглављем, које носи ознаку тридесет и један (стр. 298–314) означена је библиографија у којој се доноси, најпре, списак скраћеница коришћених дела, затим списак коришћених извора (необјављених и објављених), и опсежан списак литературе, одакле се види колико је истраживачки подухват аутора темељан и свеобухватан, посебно имајући у виду коришћење широког корпуса публикација на страним језицима.

Прилози, као посебно и завршно поглавље (стр. 315–319), садржи драгоцене илустрације које употпуњују разумевање дисертације и помажу њеном лакшем схватању. Донети су портрети најважнијих политичких чинилаца, фотографије одабраних извора и мапе, уз навођење њиховог порекла, односно места одакле су преузети.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Дисертација доноси синтетизована сазнања и прикупљене податке о Србима и њиховом положају између угарско-османских односа, њиховим борбеним дејствима, појединостима о миграторним кретањима, могућностима напредовања у угарском друштву и уклапања новопридошлог становништва у угарски државни систем и друштво. Пружа се више научне пажње разматрању учешћа српских ратника у борбама краља Матије на разним бојиштима, али и поседима последњих српских деспота, браће Стефана и Дмитра Јакшића и Милоша Белмужевића, којима до сада није придавана довољна научна пажња нити у српској, нити у мађарској медијевистици. Показано је да се српски деспоти и друга српска властела нису могли убројати међу највеће поседнике Угарске, у бољем случају само међу имућније средње племство, те је баронска част припадника некада владајућих породица више последица високог порекла него економске и војне моћи засноване на великом поседу, како се то до сада мислило.

Као новину дисертација доноси и до сада непознате или непримећене архивске изворе који бацају нешто више светла на српске политичке делатнике овог периода о којима није остало много сачуване изворне грађе. Највећи број њих налази се у Мађарском националном архиву, у збиркама неколико племићких породица, међу њима највише у архиву породице Баћањи, те исправе деспотице Барбаре Франкопан, грофице Кантакузине Цељске и других значајних припадника српског народа на угарском тлу.

Неке од откривених исправа доносе прилично интересантну слику о елитним слојевима српског друштва у новој отаџбини, представљајући их као управнике поседа, феудалне господаре или људе са својим верским схватањима и естетским укусом. Са становишта даљих истраживања на пољу српско-угарских позносредњовековних односа може се рећи да донете новине на пољу српског дипломатара нису нимало занемарива вредност изнетих резултата, пошто оне могу корисно послужити при даљим истраживањима овог поља националног средњовековља.

Осим тога, као новину коју носи дисертација јесу научни резултати које нуди велики број новијих радова мађарске медијевистике, а који су до сада у круговима српских и ранијих југословенских истраживача били мање коришћени или непознати. Услед употребе великог броја мађарске референтне литературе донета су нека општа виђења владавине угарског краља Матије Корвина, која нису безначајна са становишта средњовековне историје српског народа, а до сада нису била шире позната.

Важна новина коју доноси дисертација је делимична промена виђења односа угарског краља Матије Корвина и српских политичких чинилаца. Наиме, док је угарски краљ желео да што делотворније и уз мање издатке заштити своју јужну границу, српска политичка елита је желела изнова успоставити своје државе које су страдале од османског завојевача. Из тога следи да је положај српских политичких делатника у Угарској био двојак, односно да су за припаднике властитог народа они били владари и старешине, док су у очима угарских феудалних кругова били бандеријална господа и средње имућно и утицајно жупанијско, односно средње племство. Међутим, угарска страна је за српску елиту била привлачна самим тим што је за друштвено напредовање пружала мање извесне, али знатно шире могућности. Цена напредовања је била одрицање од верске припадности и асимилација.

Српске старешине су за напредовање могле искористити и своје везе на османској страни постајући дипломатска спона између два супротстављена, али на компромис упућена света. На тај начин је српски језик постао средство дипломатске комуникације на широком простору Балкана и све до Угарске.

Наново је вредновано *Босанско краљевство* Николе Илчког, које се у изворима и према досадашњим резултатима истраживања показало као признато и стварно краљевство, чијим је моделом угарски краљ желео решити и положај свог ванбрачног

сина. Дакле, не може се говорити о чисто феудалној творевини којом је новоименовани краљ владао као приватним поседом.

На страницама дисертације дошло је до поновног разматрања појединих мање расветљених питања српске средњовековне историје. Можемо као конкретне примере навести другачије датовање стварања Јајачке и Сребрничке бановине, за више од деценију у односу на време које је до сада било прихваћено. Изнето је мишљење да су бановине формиране негде након смрти краља Николe Илoчкoг 1477, а не 1465. године, након првобитног губернаторства Емерика Запоље.

Бавећи се питањем организовања Јајачке и Сребрничке бановине установљено је да је деспот Вук Гргуревић банско достојанство носио дужи низ година, можда до своје смрти 1485. године, и да је његова титула *капетана босанских градова* у ствари други назив за титулу јајачког бана.

На крају, али не по значају, истичемо, као вредан научни допринос дисертације познавању српског средњег века, управо њену синтетску природу, која доноси велики број расутих података из различитих извора и литературе који се тичу Срба, на једном месту, у хронолошком редоследу, од почетка владавине краља Матије Корвина до краја његовог владања.

6. Закључак

Имајући све наведено у виду Комисија је закључила да је докторска дисертација под насловом *Срби и краљ Матија Корвин (Политика угарског краља према српским политичким чиниоцима)*, кандидата **Ненада Обрадовића**, урађена у свему према одобреној пријави, те да представља оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану.

Стога је Комисија слободна да једногласно предложи Наставно-научном већу **да овај Извештај прихвати као позитиван.**

У Београду, 19. новембра 2021. године.

КОМИСИЈА

Др Сениша Мишић, редовни професор,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Др Марко Шуица, редовни професор,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Др Катарина Митровић, виши научни сарадник,
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Др Борис Стојковски, ванредни професор,
Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Др Маријан Премовић, ванредни професор,
Универзитет Црне Горе, Филозофски факултет